

Eufemizarea Erosului în lirica Anei Blandiana

Daniel KIȚU

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați /
Colegiul Național „Gheorghe Munteanu Murgoci” din Brăila

Abstract: This paper focuses on a theme hidden in the poetic discourse of Ana Blandiana. This is the theme of Love. The critic N. Manolescu notices the fact that Eros does not exist in the poems of Ana Blandiana. In particular, the volume *October, November, December* explores the theme in an euphemistic discourse that follows either the establishment of a distance from the Other or an androgynous mixture painfully felt as a metaphysical blunder. In our analysis, we shall define the book of Ana Blandiana as an anagogical type, in the sense of a permanent elevation to the spirit. In the poems of Ana Blandiana we encounter a reciprocal metamorphosis of the world and the SELF. This fertile mystery reigns and nature has a swarming animism. From this permanent oscillation love emerges dressed in the clothes of the STORGE (in ancient Greek, pure sentiment, evanescent, filial love).

We shall follow the path of the poetic treatment of the theme, especially the effects of its lethal euphemization on the blandish poetic imagination, from the pantheistic naturism to the draping of the Eros in the folds of the asatic aspiration, as a means of ontological relocation, of re-learning the motives of the world.

Keywords: *Eros, euphemistic, anagogical, mysteries, Storge.*

I. Orizontul eufemizant al temei iubirii blandiene

Analiza de față evidențiază o temă într-o oarecare măsură ascunsă în discursul poetic blandian. Vorbim despre tema iubirii. Criticul Nicolae Manolescu este tranșant în a afirma că, de fapt, Erosul lipsește din lirica Anei Blandiana, poetă a cărei creație este încadrată în generația neomodernistă a anilor '60 [Mincu, 2007: 42].

Eugen Simion nuanțează însă această realitate, considerând că, în special, poemele din volumul „Octombrie, noiembrie, decembrie” cultivă o erotică spiritualizată, foarte profundă. [Simion, 1998: 199]. Pe această linie, critica literară este unanimă în a cataloga creația blandiană drept „poezie meditativă”. S-a remarcat, de asemenea, dezvoltarea osaturii lirismului poetei pe canavaua modelului blagian, mai ales prin opțiunea pentru libertatea formală (prozodică) și prin migrația lentă către esențializarea lirismului.

„Natură eminentemente romantică, de tip contemplativ și interiorizat, formată îndeosebi prin studierea intensă a lui Eminescu, Blaga și Novalis, a muzicii clasice și a picturii, Ana Blandiana tinde, în poezie, la lirismul esențial, pe care îl și realizează adesea.” [Micu, 2004: 554]

Analiza de față pornește de la ideea că Erosul nu se arată la față în toate meandrele și vicisitudinile, devastatoare uneori, ale amorului. Poezia aceasta mizează pe o gramatică estetică inedită și pe o nouă logică a exprimării [Manolescu, 2002: 138]. De aceea, considerăm necesară o analiză a acelor zone ale poeziei blandiene în care decelăm dimensiunea tematică a iubirii turnată într-o perspectivă eufemizantă care, credem, reprezintă nervul sciatic al lirismului blandian. Este tocmai filonul ce inervează textura unor poeme în care se simte nevoia de sinceritate, de emoție așa-zis personală.

În esența ei, lirica deschisă către tema iubirii, ca, de altfel, întreg corpusul poetic blandian, este una ANAGOGICĂ, prin care este incantată, orfic, elevația către spiritual, mistic.

Repetăm, nu despre iubirea propriu-zisă, nu despre senzualitatea carnală sau despre chimia voluptuoasă a trupescului vorbim în ceea ce privește creația Anei Blandiana, ci despre un dincolo de iubire, care o transformă într-un mit suficient sieși, autofag spiritual. Criticul Eugen Simion chiar remarcă opțiunea poetei pentru o „morală a ascezei și a tonurilor clare.” [Simion, 1998: 204]

Vom decela, în poeziile blandiene, diferite ipostazieri ale instanței feminine, care transcend materialitatea carnală a sentimentului. Tocmai în această hierofanică trăire a sentimentului rezidă nota de originalitate a poetei.

Pornind de aici, observăm o detașare clară a viziunii poetei despre iubire de exterioritatea fad-artificială a senzualității spațializate cantitativ.

Regimul oniric al liricii sale, de care s-a mai pomenit, permite o imersiune în străfundurile ontice ale ființei poetice, unde granițele dispar, unde intervin juxtapuneri imateriale în virtutea cărora trăirea iubirii este reinventată.

II. Axa poetică a naturismului evanescent

Se poate observa, în versurile poetei, o permanentă ispită, identificarea frenetică a eului cu dezlănțuirea dionisiacă a naturii. Este vizibilă consubstanțialitatea eului cu lumea fanteziei sale creatoare.

„Căci profunzimeasimbolică a imaginilor este inseparabilă de o tonalitate psihică, de o aura afectivă, care solicită totalitatea Eului.” [Wunenburger, 1998: 30]

Autoarea metaforizează dezinvolt, prin asocieri imagistice insolite, anunțând deja translarea voită dinspre materie către acea imaterialitate care conjugă demiurgic, în ipostaze neașteptate, regnurile:

„Iubesc ploile, iubesc cu patimă ploile,
Îmi place să mă tăvălesc prin iarba lor albă, înaltă,
Să amețescă, privindu-mă astfel, bărbații”. (*Descântec de ploaie*)

Întâlnim aici o primă ipostază a Erosului, care nu se manifestă într-un mod manifest în lirica blandiană. Este vorba, mai degrabă, de un exercițiu de admirație a feminității, zeiță a naturii stihiale, care-l interiorizează într-un narcisism evident.

Încă din aceste versuri ale debutului editorial natura, în diferitele ei ipostaze, telurică, acvatică, stihială, cosmică, reprezintă un filtru al esențializării Erosului într-o dimensiune eterată, eviscerată de senzualism. Iubirea însăși este decorporalizată la Ana Blandiana și acest mecanism constitutiv poetic este el însuși o formă de sacralizare a sentimentului. Poeta instituie o relație de cauzalitate între frumusețea narcisiacă, devenită laitmotiv poetic („Sunt cea mai frumoasă femeie”) și revelațiile naturii (ploaia, vântul).

Ploaia, versiune a motivului acvatic, devine un fel de agent euharistic prin care ființa se îmbibă de acea iubire purificată de afect.

Pentru Ana Blandiana iubirea trece dincolo de barierele materiale ale trupescului și presupune, mai degrabă, un monodeism, decât o proiecție întru Celălalt.

Natura însăși este un pergament diafan, colorat viu de mireasma unei iubiri indicibile: „E-n aer miros de dragoste viu”.

Discursul liric depășește acel fior al extincției, acea spaimă de neant. La Blandiana, fortuna labilis devine cântec al contopirii cu pulsația telurică într-un fel de dans al firii care-și reprimște ceva parcă pierdut în vremuri imemorabile – misterul umanului.

Tocmai în acest topos proteic, în acest cocon simbiotic, în acest nou uter, care-mbină naturalul și umanul, este posibilă iubirea androgenică, iubirea peste fire care în-ființează și reunește parțializări umane. „Niciodată n-am semănat mai mult.” [Blandiana, 2015: 17].

III. Resemantizarea Erosului

„Numai iubirea dintre părinți și copii
E sămânță.
Iubitul meu, ești fiul meu,” (*Numai iubirea*)

Erosul se topește ambiguizant în iubirea filială, se desface încet într-o apocopă a carnalului din întregul iubirii. Tocmai de aici observăm aglutinarea voită a hotarelor trăirii umane:erotică-filială. Sărutul pe gură din finalul textului „Numai iubirea” devoalează acel Janus bifrons cu care cochetează autoarea: traversare cu tălpile goale a Erosului pe celălalt tărâm, unde figura tatălui-fiu tronează într-o zonă a desprinderii de convențiile moralei știute.

Poezia „Nec plus ultra”, din volumul „Stea de pradă”, este definitorie pentru alunecarea poetei dinspre fenomenalul devenirii, al suprafețelor ființării, către esența, matricea acestei fenomenalități.

Prin urmare, poeta este interesată, mai curând, nu de elanul verbios al lui „a căuta”, ci de abstracta denominare a acestei acțiuni. Este un fel de-a spune că A IUBI devine IUBIRE, cale gnoseologică, mistică și a devenirii de sine:

„Mi s-a spus să te caut/ Și eu însămi nu voiam decât cautarea”.

Poemul este însăilat dintr-o succesiune de comparații care asociază un „te” abstrus, o proiecție decorporalizată, cu ipostaze ale teluricului: pământul, sămânța, animalul domestic, pădurea-labirint, prăpastia, cu amezătorul ei *descensus*, marea.

Simetria compozițională a textului este dată de relația simbolică incipit-final, în care se reiterează ideea căutării perpetue, a trăirii la nivelul impulsului cognoscibil, fără vreo finalitate de ordinul concreteței. Căutare și nu găsim, veșnică mântuire spirituală prin calea către Celălalt, nu scop, nu destinație:

„Mi s-a spus să te caut,/ Nu să te găsesc”

Întâlnim, aici, aceeași potențialitate permanentă, același preludiv al cunoașterii, nu împlinirea. Dorință și nu fapt. O eminesciană distorsionare a Celuilalt într-un orizont ambiguizant al plonjării în Sine, dincolo de Eu.

Una dintre axele importante ale eufemizării Erosului în poezia Anei Blandiana este tocmai această obnubilare a Eului prin proiecția într-un Sine care, departe de-a fi abstract, se plasticizează prin asocieri inedite cu materia, cu fenomenalul:

„Te-aș pune în pământ ca pe o sămânță?/ Te-aș hrăni ca pe-un animal domestic/
Socotindu-ți foloasele blânii și cărnii,/ Lânii și laptelui?/ Sau, dimpotrivă, m-aș lăsa eu
devorată/ Ca de o fiară?”

O altă ipostază poetică a acestui Tu abstrus, transformat din ființă în simplă trăire, nici lumească măcar, intervine în poezia „Tu treci”. O modalitate de eufemizare a trăirii erotice este translarea materialului poetic dinspre noțiunea de Celălalt către ființarea însăși a Iubirii. Laitmotivul sugestiv al poeziei este versul „Tu treci prin ceață”. Această corelare a elementului de adresare directă, pronominalul de persoana a II-a, singular, „tu”, cu simbolul „ceții” definește însăși esența Celuilalt în viziunea poetei. Ideea de cuplu îndrăgostit este aneantizată, topită în ceața ambiguă a unui Tu apolinic a cărui cale configurează alteritatea mundană:

„Tu treci prin ceață:/ Clar și-nalt, un duh/ Ordonator de sensuri”.

Iubirea în sinedevine cuminecare spirituală. Poeta este, mai degrabă, o mireasă a Erosului decât soața vreunui mire. Trăirea este mai importantă decât sentimentul în sine, această continuă cufundare-n magma serafică a iubirii înseși:

„Tu treci, iubire,/ Și eu știu că treci...”

Finalul poeziei dezvăluie această amplă personificare a Erosului, care devine adevăratul partener întru trăire, întru ființare, dincolo de ideea de cuplu, de carnal sau de senzualitate. Ana Blandiana nu este neapărat senzorială, dionisiacă. Există la ea, mai curând, tentația apolinică a desprinderii de materialitatea care eviscerează, devorează, al cărei labirint înspăimântă:

„Tu treci prin ceață/ Și ochiul tău despică/ Logice pârtii-n/ Haosul de veci.”

Iubirea apare definitiv ca o matrice ordonatoare, dincolo de pârtia instinctualității sau de orbirea rătăcirii prin materialitatea Celuilalt. De aici, dispariția ideii de cuplu sau a lui „te iubesc”. Pe calea eufemizării blandiene a Erosului, Iubirea însăși se dezbracă de hainele ei pământene, dând la iveală strălucirea aproape neverosimilă a esenței acestei trăiri.

III. „Distanța”, ca hierofanizare spirituală

În multe dintre creațiile Anei Blandiana am constatat o evidentă DISTANȚĂ între instanța poetică și ipostaza masculină. Mai întâi apare particularizată prin motivul așteptării:

„Ești departe plecat și eu te aștept,
Și tu știi că te-aștept,
Sunt cea mai frumoasă femeie și știu să aștept
Și totuși aștept.” (*Descântec de ploaie*)

Repetiția verbală din aceste versuri trimite la imaginea homerică a Penelopei, imagine feminină a capitalizării literare a motivului așteptării soțului iubit care se călătorește-n mari depărtări. Asemenea personajului homeric, Blandiana, „cea mai frumoasă femeie” țese pânza așteptării unui iubit totemic pentru un suflet mai curând autarhic.

Distanța este cea care aruncă un vâl de mister peste ființa iubită pe care-o închide într-o enigmă lirică, pulsând a nostalgii și-a resemnare:

„Îți aduci aminte plaja
Acoperită cu cioburi amare
.....
Felul în care
Te îndepărtai alergând
Înspre mare
Și-mi strigai că ai nevoie
De depărtare
Ca să mă privești?” (*Îți aduci aminte plaja*)

Distanța incumbă o valorizare specială a eului feminin. Ne ducem cu gândul către acea tendință estetică de-a aprecia o pictură care-și dezvăluie frumusețea pe măsură ce pui distanță față de ea. Apropierea, dimpotrivă, sufocă fascinul ființei, spulberă misterul, chimia specială a clipei indicibile în care poeta metamorfozează iubirea-n simplă trăire a lumii care-o înconjoară.

Regăsim aici cea viziune eminesciană a iubirii ca potențialitate, ca aspirație permanentă, ca dimensionare onirică și nu ca împlinire, combustie carnală sau lirica amânării din erotica argheziană.

IV. Devirilizarea instanței masculine

Redundantă în poezia Anei Blandiana, instanța masculină apare uneori drapată-n imago-ul MIRELUI, entitate numenală, de factură oximoronică. Contradicția structurală a acestui spectru poetic vine tocmai din apariția sa iconică, cvasi-ascetică. Imaterial, în esența lui, materializându-se, aneantizează pipăibilul:

„Cu o mână peste ochi
Și tremurând desferici
Păduri fără frunze,
Sate fără biserici.” (*După felul în care alunecă luna*)

Apariția acestei entități nupțiale generează declanșarea unei mecanici a stingerii invers anagoge:

„Închide ochii, florile
Pe care le privești se sting.
Păsările pe care le privești apun,
Apele se fac mai mici.” (*După felul în care alunecă luna*)

Considerăm că percepția acestui fenomen sufletesc, iubirea, nu este exterioară, la Ana Blandiana. Iconul MIRELUI ne conduce spre ideea temei iubirii ca proiecție în interior, ca emanație pur sufletească într-un construct eminent poetic. Un efect imediat al acestei tendințe este mecanica mortifiantă a trupescului întru spirit. Aceasta face trimitere

la posibilitatea unei treceri „de la percepția distinctivă la percepția unificatoare, deci la viziunea sintetică”. [Chevalier, Gheerbrant, 1995: 363]

Mirele „nu este de aici”, celălalt impune mereu distanța iar în sufletul poetei EL devine FIUL sau TATĂL.

Acestea sunt fațetele unei percepții numenale prin care iubirea este descătușată din însăși esența ei ontică, dacă ne putem exprima astfel, și translată către gând, spirit, visare despre iubire. Tocmai acest efect spiritualizant este prezent în aceste versuri despre o iubire care nu are nimic erotic în ea, pură comuniune imaterială, iubirea-simbol, în sensul în care „Le symbole est donc une représentation qui fait apparaître un sens secret et est l'épyphanie d'un mystère.” [Durand, 1964: 13]

Putem lesne releva că ONIRICUL este catapeteasma templului liricii Anei Blandiana, din două considerente importante:

1. Injectează realul cu acel ser al unei imagerii frenetice prin care este descuamată aparența fadă a lumii:

„Este destul să-ți plimbi în somn
Pe mine mâna
Că frunze-mi cresc cântând
Din trunchi” (*Nu-mi voi mai aminti*)

2. Relevă tentația unui „dincolo” pulsatil care înseamnă desprinderea thanatică de fenomenal, asociată unei eterizări voite a trăirii.

Liniștea numenală a eului este calea regală către dimensiunea eterică a Sinelui.

Se observă aici de-reificarea instanței masculine prin transformarea acesteia într-o ființare pur livrescă, un nou semn al obliterării erosului:

„Tu, cel născut din cuvânt” [Blandiana, 2015: 15]

Revine, obsesiv, în textele blandiene, nevoia desprinderii de fenomen, de această dată prin proiectarea Celuilalt, ca produs al fanteziei poetice.

Monologul liric dialogat include aceeași redimensionare extatică a eului într-un naturism-receptacul al purificării interioare prin care feminitatea colorează, impregnând, regnurile cu fascinul ei:

„Mori,
Lasă-ți culorile în flori,
Pletele lungi cărărilor
Și ochii luciu mărilor” (*Dacă ne-am ucide unul pe altul*)

Putem concluziona cu o impresie și anume că metafizica Erosului se concentrează în special în volumul „Octombrie, Noiembrie, Decembrie”, în care descoperim tentația dezvelirii iubirii de iubirea însăși într-un subtil mecanism autarhic prin care sentimentul este permanent ambiguizat. Am observat mereu această grijă a poetei de-a păși, cu tălpile goale, cu infinită grație, dincolo de hotarul realului în acea vagă mireasmă a nespului. Este tentația pe care singură o mărturisește ca substanță a scrisului ei:

„Misterul nu e niciodată tulbure, el începe întotdeauna dincolo, nu dincoace de limpezime. Nu întunericul e misterios, ci raza de lumină care-l subliniază. [...] Poezia stranie, dificilă, nu este aceea din care nu înțelegi nimic, ci aceea pe care nu o poți înțelege definitiv.” [Blandiana, 1976: 28-29]

BIBLIOGRAFIE

- Blandiana, Ana, 1976. *Eu scriu, tu scrii, el, ea scrie*, București, Cartea Românească, p. 28-29.
- Blandiana, Ana, 2015. *Octombrie, noiembrie, decembrie*, Târgu-Mureș, Nico, p. 15, 17.
- Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain, 1995. *Dicționar de simboluri*, vol. II, București, Artemis, p. 363.
- Durand, Gilbert, 1964. *L'imagination symbolique*, Paris, Presses Universitaires de France, p. 13.
- Manolescu, Nicolae, 2002. *Despre poezie*, Brașov, Aula, p. 138.
- Micu, Dumitru, 2004. Ana Blandiana în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. II, București, Univers Enciclopedic, p. 554.
- Mincu, Marin, 2007. *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea*, Constanța, Pontica, p. 42.
- Simion, Eugen, 1998. *Scriitorii români de azi*, vol. III, Chișinău, David Litera, p.199, 204.
- Wunenburger, Jean-Jacques, 1998. *Viața imaginilor*, în românește de Ionel Bușe, Cluj, Cartimpex, p. 30.